

Lugude kasutamine täiskasvanuõppes

Anneli Pärna

Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut

Annotatsioon

Täiskasvanuõppes lugude kasutamise analüüsimisel toetusin narratiivse pedagoogika mudelile. Võtsin aluseks ka lugude struktuuri ja tüpoloogia, õppeprotsessi erinevates etappides. Uurimistöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas lood mõjutavad ja toetavad täiskasvanute õppetegevust. Juttu tuleb suuliselt edastatavatest lugudest, millega koolitajad osalejaid õppeprotsessi kaasavad, et nende hoiakuid positiivses suunas mõjutada. Kolme koolitajaga läbiviidud intervjuude analüüs lisas teooriale praktilise koolitusmaastiku väljundi. Koolitajate kirjeldustest selguvad lugude liigid, struktuur ja nende autentse esitamise olulisus. Käsitlust leiab eluiste näidete lõimimine õppetöö eri etappidesse ning nende kasutamise sagedus.

Võtmesõnad: lugu, täiskasvanute koolitaja, täiskasvanuõpe, andragoogika.

Sissejuhatus

Täiskasvanuõppes lugude kasutamise teema valikul lähtusin oma isiklikest õpikogemustest, mil koolitajad on kaasahaaravalt lugusid jutustanud. Neid kuulates olen korduvalt adunud lugude köitvat mõju endale ja kaasõppijatele. Tänu lugude rääkimisele on edastatud teadmised tegeliku eluga paremini seostunud ning minu ja kogu grupi õppimist toetanud. Lugude teadlikum kasutamine täiskasvanute õppetöös võiks toetada paljusid algajaid ning kogenud koolitajaid, et koolituse õpiväljundid saaks edukamalt täidetud. Lugusid õigetes koolituse etappidesse lisamine loob vabama õpikeskkonna, kaasab osalejaid ja aitab teadmisi eluga seostada.

Uurimistöös toon välja erinevate autorite seisukohti lugude mõjust õppijate mõtlemisele ja väärtushinnangutele. Peamiselt toetun uurimistöös Ivor Goodsoni ja Scherto Gilli narratiivse pedagoogika mudelile ning esitan lugude tüpoloogiat, võttes aluseks koolituse läbiviimise etapid (Goodson, Gill 2011). Teema käsitlemiseks püstitasin uurimisküsimuse: milliseid lugusid ja kuidas koolitajad täiskasvanuõppes kasutavad. Lähtuvalt uurimisküsimusest seadsin töö eesmärgiks välja selgitada, kuidas lood õppetegevust toetavad ja õppijaid mõjutavad.

Töö ülesehituse valisin lugude tunnustest lähtuvalt, mis tundus antud sisu käsitlemiseks hästi sobivat. Selleks, et teooriale praktilist kinnitust leida, viisin kolme täiskasvanute koolitajaga

läbi poolstruktureeritud intervjuud. Uurisin, millist tüüpi lugusid ja kuidas nad õppetöö erinevates etappides kasutavad.

Teemast kirjutades olin sõnakasutusel valiku ees, kas täiskasvanuõppes räägitavad koolitajad *lugusid* või tuuakse kuulajateni *narratiive*. Mõistsin, et mul on intuiitvne arusaam sellest, mis on narratiiv, kuid selle piiritlemine ei ole kaugeltki lihtne. Minimalistliku määratluse järgi on narratiiv ühe sündmuse esitus, mis kulgeb ajalise protsessina (Väljataga 2008). Psühholoogiateadlane Andero Uusberg kirjeldab Ööülikooli saates filosoof Tzvetan Todorovi narratiivi teoorial põhinevat viite loo elementi: tasakaaluseisund, eelnevat seisundit häiriv juhtum, peategelase arusaam häirumise põhjusest, probleemi lahendamine ja tasakaalu taastumine (Uusberg 2017). Sellele tuginedes võib öelda, et lugu sisaldab osaliselt või täielikult narratiivi elemente, aga võib olla lühem ja lihtsama ülesehitusega. Küsisin sõnakasutuse teemal keelenõu kahelt filoloogilt ja kolmelt täiskasvanute koolitajalt. Neist vaid üks arvas, et koolitustel kõlavad pigem narratiivid. Teised kinnitasid, et kuigi piir narratiivi ja loo vahel ei ole üheselt selge, räägitakse koolitustel enamasti ikkagi lugusid. Seega kasutan uurimistöös antud teema kirjeldamisel sõna *lugu*.

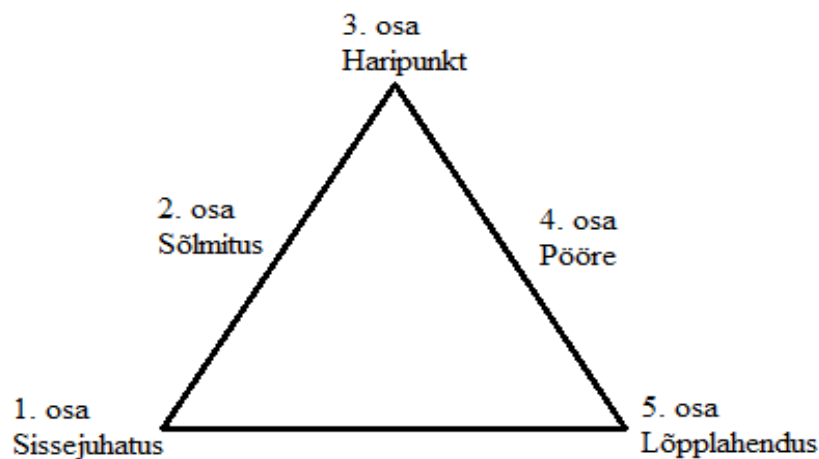
Vaadates olemuselt paljutahulise täiskasvanute koolitamise termineid, on neist ehk tähtsaim andragoogika mõiste selgitamine. Kasutan täiskasvanuhariduse tuntud teoreetik Malcolm Knowlesi definitsiooni: andragoogika on kunst ja teadus, mis aitab täiskasvanuil õppida (Märja jt 2021). *Täiskasvanute koolitaja* kirjeldusena tuuakse kutsestandardi välja, et tegu on koolitaja ettevalmistuse ja koolitamise kogemusega spetsialistiga, kes sihipäraselt loodud õppesituatsioonis toetab täiskasvanud inimeste õppimist ja enesearengut (Allikas jt 2017). Enamasti kasutatakse täiskasvanute koolitaja mõistet täienduskoolituse läbiviija kirjeldamisel. Selline koolitus on väljaspool tasemeõppe kava toimuv eesmärgistatud ja organiseeritud õppetegevus (Allikas jt 2017).

Lugude olulisus täiskasvanuõppes ja loo elemendid

Üle 33 000 aasta tagasi tehtud koopainimeste seinajoonistused kinnitavad, et lood on meiega olnud aegade algusest saadik (Damodaran 2019). Jutumaalimal on maagiline ja paeluv mõju, mis kannab kuulajad teistesse geograafilistesse, ajalistesse ja muudesse dimensioonidesse, kus nad hetkel füüsiliselt viibivad (Hiimäe 2002). Lood ühendavad inimesi ja võivad anda meile tervendavat jõudu. Lugusid kasutatakse ka igapäevases refleksioonis, juhtunud olukordade analüüsimisel (Moon 2010). Eriti olulised on õpetlikud ja positiivsed lood ajal, mil

individuaalsuse rõhutamise ja distantsõpe on suurendanud üksindust, mis võib põhjustada meeleolu langust või depressiooni (Teder 2017).

Loo tähtsaimad elemendid on tegelased, sündmustik ja konflikt (Uusberg 2017). Kirjanik ja dramaturg Gustav Freitag pakkus 19. sajandil välja loo viis koostisosa, mis kajastuvad joonisel 1. (Damodaran 2019)

Joonis 1. Freytagi püramiid jutuvestmise struktuurist.

Freytagi püramiidi osadele tuginevad ka enamus koolitustel kasutatavatest lugudest, mida olen kuulnud. Seega tervikliku loo lihtsustatud struktuuri moodustavad: algus, keskpaik ja lõpp (McAlpine 2016). Oluliseks juttu loovaks elemendiks on tegevusstruktuurid, milles juhtunud sündmust tajutakse osana pikemast tegevuste jadast. Sidusas loos on hea rääkija lõiminud ajalikkuse elemendi, sotsiaalse konteksti, sündmused ja hinnangut sisaldava järelduse (Hiimäe 2002).

Loo jutustaja võiks olla räägituga isiklikult ja emotsionaalselt seotud, et sõnum jõuaks paremini kuulajateni (Lints sa). Toimunud sündmuse ümberjutustamine mõjub usutavamalt, kui rääkija lisab neile oma tõlgendused, mis baseeruvad tema uskumustele. On sage, et lugude rääkimisel lisatakse teadlikult või mitteteadlikult uusi fakte või emotsioone, mida kuulajad tõesena võtavad. Rääkija ja sihtrühm annavad loole erilise varjundi, mis on antud kultuurile, ajastule või hetkele ainuomased (Väljataga 2008). Isikupärane esineja oskab kasutada oma kehakeelt, hääletooni ja kindlasti pause, mis kuulajaid köidavad.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lugude maagiline mõju ulatub meieni ajast, mil koopamaalingud oli ainus kirjaviis ning jutuvestmine on kandnud inimkonda läbi kõikide kultuurikihtide, tänapäevani välja. Lugude uurimisel on selgunud, et üks peamine mõju tegur on kuulajate teistesse dimensioonidesse kandmine, milles nad hetkel viibivad. Hea loo ülesehitus ja

võlu peitub tema lihtsuses – vaja on sissejuhatust, tegelasi, sündmustikku ja õnnelikku või õpetlikku lõppu ning emotsionaalne rääkija on oma mõju saavutanud.

Lugude liigitus

Koolitustel esitatakse lugusid peamiselt rääkides, samuti on levinud teadmiste kirjalik edastamine raamatutes või blogides. Uurimistöös keskendun suuliselt edastatavatele lugudele, mida David Herman on jaganud räägitavateks ja jutustatavateks. Räägitavad jutud kõlavad igapäevases kõnes, tihti puudub neil õpetlik moment ning enamasti neid ei korrata. Selliste lugudega saab täiskasvanute koolitaja päeva sisse juhatada, rääkides oma kohale jõudmisest või väljas valitsevast ilmastikust. Artiklis kirjeldan valdavalt jutustavaid lugusid, mida mitmeid kordi esitatakse ja mis on enamasti seotud õppetööga. (Hiimäe 2002)

Lugusid esineb mitmes meediumis ja lisaks suulisele, kirjalikule kasutavad koolitajad ka keha-, heli- ja pildikeelt (Väljataga 2008). Järjest enam edastatakse lugusid multimeedia ja arvutitehnoloogia abil ning alates 2020. aasta kevadest on veebi õppevara lausa vältimatu koolituste osa (Hiimäe 2017). Enamasti avaldatakse digilugusid videote, piltide või blogi artiklitenä. Järjest enam kõlab taskuringhäälingu e. *podcasti* teel juttude edastamist. Salvestatud lugu annab koolitajale võimaluse seda korduvalt kasutada ning vastavalt sihtrühmale oma selgituste ja tõlgendustega täiendada.

Lood võivad olla lõbusad ja õpetlikud ning ilmestada esineja poolt jagatud infot. Neid võib liigitada õpijuhtumiteks, elulugudeks, anekdootideks, stsenaariumiteks (Moon 2010). Pea kõiki kultuuriruumi saadavad lisaks õpetlikele lugudele ka muinasjutud ja mõistulood. Eesti tuntuim muinasjutuvestja Piret Päär on kirjeldanud: rahvajutte, muistendeid, naljandeid, isikujutte ja tühja juttu (Päär 2001).

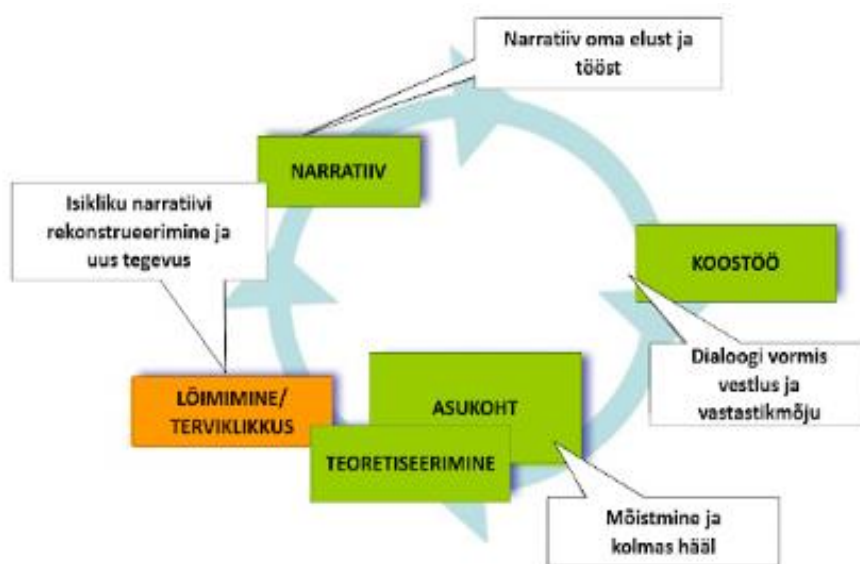
Igal andragoogil on võimalus omada eri tüüpi lugusid täis koolitajakohvrit. Selles sisalduvaid tõsiseid, naljakaid või õpetlikke jutte saab ta edastada suuliselt või kirjalikult, kuulajate või lugejate tähelepanu äratades ning neid soovitud teemal mõtlema pannes. Lugusid valides tasub jälgida, et need kõnetaks võimalikult paljusid kuulajaid. Ilmselt tekitab artikli kirjutamise ajal, 2021.aasta kevadel, enamuses grupiliikmetes empaatiat koroonaviiruse teemaline lugu (Lints sa).

Senised uurimused lugude kasutamisel õppe toetamisel

Lapsepõlvest alates on lugude jutustamine üks sotsialiseerumise fundamentaalseid alustalasid ja vanimaid teadmiste levitamise viise (Aher sa). Koduses hoitud keskkonnas räägitud õpetlikud lood

saadavad meid kogu elu. Sama põhimõtet kasutasid ka Ivor Goodson ja Scherto Gill, kes tõid 2011. aastal välja narratiivse pedagoogika mõiste. Nad ütlesid, et luues turvalise ja avatud õppekeskkonna, hakkavad õppijad rääkima oma elukogemustest ning lugudest. See pakub neile endale ja kogu õppegrupile võimaluse kohtuda inimese eri tasanditega: kognitiivse, diskursiivse, emotsionaalse ja spirituaalsega (Goodson, Gill 2011). Nii õpitakse end paremini tundma ja muudetakse oma kutsealaseid tegevusi ning suhteid.

Jooniselt 2 on näha, kuidas loo jutustamine aitab rääkijal oma elu mõtestada ja sellega koos kasvada. (Juškevičienė jt, 2019). Spiraal hakkab keerlema oma loo ehk narratiivi rääkimisest teistele. Sellest sünnib dialoog, mis mõjutab nii loo omaniku kui kuulajate seisukohti ja tõekspidamisi. Tsükli lõpus leiab aset enda isikliku loo ümberkujundamine. Rääkides ja kuulates uut lugu, hakkab ring taas sarnaselt keerlema.

Joonis 2. Narratiivse õppe spiraalne protsess (Goodson, Gill 2011)

Narratiivsele pedagoogikale tuginedes saab väita, et lugude õige kasutamine täiskasvanute koolitustel võib positiivselt mõjutada inimeste arengut ja väärtushinnanguid (Teder 2017). Lood ühendavad ja annavad edasiminekuks tuge ning sobivad nii erialastele kui sotsiaalse dimensiooni kursustele, kus tegeletakse vaid inimsuhetega. Koolitusprotsessis saab loo abil muuta minevikus saadud kogemused mõtestatud õppimisvõimaluseks (McAlpine 2016). Lugudega saab tekitada argieluga piisava distantssi ning nad annavad võimaluse analüüsida ka keerulisemaid teemasid. Kui täiskasvanute koolitaja ütleb: „Seitsme maa ja mere taga elas üks kuningas”, ei ole see fraas seotud ühegi kindla riigi ega inimesega, samas sündmused võivad kõlada tuttavlikult (Teder 2017).

Eelnevast nähtub, et turvalises õpikeskkonnas on inimesed valmis ennast rohkem avama ning oma elust isiklikke näiteid tooma. Teadliku koolitaja suunamisel annab see osalejale endale ja kogu grupile mõtestatud õpikogemuse ning seeläbi võimaluse tõsta oma tööalaseid tulemusi ja suhete kvaliteeti.

Lugude kasutamine õpiprotsessi etappides

Lood mõjutavad hariduse ja kasvatuse komponentidena õpetamise ja õppimise protsessi (Moon 2010). Täiskasvanute koolitaja, kes on oma lugude pagasiga hästi tuttav, saab neid õppeprotsessi eri osades kasutada. Raamatus „Jutuvestja saladus“ kirjutab Carmine Gallo, et grupiga usaldusliku sideme saavutamiseks pühendavad 65 protsenti vaimustavatest õpetajatest oma esitlusest lugude rääkimisele (Gallo 2020). Ilmselt ei saa Ameerika autori sõnu üks-ühele Eesti koolituste konteksti tõsta, sest meie suhtlemise stiilid on erinevad. Samas tekib loo kuulamisel enamasti ka eestikeelses koolitusgrupis jutustaja suhtes empaatia, kuna aju simuleerib reaalsust läbi teise inimese positsiooni (Uusberg 2017).

Koolitusprotsess koosneb, nagu hea lugugi, peamiselt kolmest osast: sissejuhatus, teema arendus ja kokkuvõte. Koolituse esimeses faasis toetab loo rääkimine grupiga parema kontakti saavutamist. Sellega saab leevendada kokkutulnud grupiliikmete ja ka koolitaja enda ärevust. Hea lugu toimib *jäämurdjana* turvalise õpikeskkonna loomisel ja osalejate avamisel. Koolituse vältel on lugude rääkimine üks teguritest, mis hoiab õppijate tähelepanu fookuses ning paneb neid aktiivsemalt kaasa mõtlema ja tegutsema. Lugude abil saab koolitaja teoreetilist teemat selgitada ja anda edastatavatele faktidele hinge (Moon 2010). Ka õppetöö lõpuosas on jutustamise oskus oluline, mil käsitletud teemasid meeldejäävate lugudega kinnistatakse ja kogetut reflekteeritakse.

Saab tõdeda, et lood on koolitusel osalejate tähelepanu tõmbamise magnet. Nad mõjuvad seetõttu, et loo pingelistel momentidel vabaneb ajus kortisool, ehk stressihormoon, mis võimaldab keskenduda ja kohal olla (Damodaran 2019). Washingtoni ülikooli molekulaarbioloog John Medina tõdeb: „Aju ei osuta igavatele asjadele tähelepanu“ ja igavaid ettekandeid kuulates lülitab aju end mõttes mujale (Gallo 2020). Kuulajate kaasahaaramiseks on heale loole lisaks vaja ka suurepäraseid esitajaid.

Lugude kasutamine koolitaja isikust lähtuvalt

Tänapäeval on traditsioonilistele õpetamise arusaamadele lisandunud mõte, et õppimine on ka sotsiaalne ja emotsionaalne protsess. Kogenud, loovalt mõtlev ja karismaatiline koolitaja teab, kuidas grupis valitsevaid mustreid ja müüte murda, improviseerivalt tegutsedes. Kehastudes

näitlejaks, mängujuhis või meelelahutajaks, talle ainuomasele autentsel ja spontaansel moel, on grupi tähelepanu kõnelejale suunatud. Sealjuures tuleb tal hoiduda peaosa etendamisest ning teada, kus on piir õppijate tunnete ergutamise ja manipuleerimise vahel (Märja jt 2021).

Täiskasvanute koolitaja jutustab või esitab lugusid multimeedia kaudu, õppeprotsessi eri tasanditel (Moon 2010). Folklorist Mall Hiimäe toob välja kaks jutuvestja tüüpi: uudisjutuvestja, kes räägib juhtunud emotsiooniga võimendatult ja näitlejatüübi, kes on hea imiteerimisoskusega (Päär 2001). Selle määratluse järgi võiks koolitaja uudisjuttu rääkida koolituse algusfaasis ning näitlejameisterlikkusega kuulajate tähelepanu hoida pärast lõunasööki. Jutuvestmise kunsti saab lihvida, sellega teadlikult tegeledes ja püsivalt harjutades (Damodaran 2019). Eesti jutukooli asutaja Piret Päär ja paljud teised viivad läbi jutuvestmiskursusi, kus leitakse iga inimese juures üles *päästik*, mis teda lugu rääkima paneb (Kärner 2020). Lisaks saab kuulata, vaadata ja lugeda kogenud jutuvestjate loomingut ning neilt lugude kasutamise saladusi õppida.

Usalduslikku õhkkonda hoidva koolitaja toel rikastavad õppetööd ka osalejate lood. Neid teistega jagades, võivad senised lugude mustrid muutuda. Grupisõppe meetodeid kasutades, näiteks struktureeritud kovisiooni raames, pakub kogu grupp tööalase juhtumi omanikule uusi lahendusi, mille peale ta üksi reflekteerides ei tulnud.

Kokkuvõtvalt saab välja tuua, et kogenud ja karismaatilise koolitaja pagas sisaldab lisaks lugudele ka loovat, spontaanset tegutsemist ja näitlejaoskusi. Ta ilmestab koolitust enda ja osalejate lugudega ning muudab teema käsitlemise kaasahaaravaks. Samal ajal hoiab ta fookuses koolituse eesmärgi ja õpiväljundeid ning toetab osalejate holistilist, ehk terviklikku arengut.

Metoodika

Uuringu praktilise osana kogusin täiskasvanute koolitajatelt andmeid poolstruktureeritud intervjuudega. Järgisin intervjuukavas ettevalmistatud küsimusi (lisa 1), mis andis vestlustele struktuuri ja intervjuueeritavatele vabaduse teemasid neile sobival viisil välja tuua. Vajadusel esitasin täpsustavaid küsimusi või muutsin küsimuste järjekorda.

Eesmärgipärase valimi alusel valisin välja koolitajad, kellel oli lugude kasutamise kogemus täiskasvanuõppes. Valimisse kuulus kolm koolitajat, kes on üle 10-aastase koolitajakogemusega. Intervjuud transkribeerisin ja analüüsimisel kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, kus deduktiivse lähenemisega toetusin olemasolevatele teooriatele, mida koolitajatelt kogutud andmete põhjal edasi arendasin.

Andmeanalüüsi viisin läbi kolmes etapis.

1. Täendusüksuste valimine ja tihendamine, lähtuvalt uurimisküsimustest. Edasi lisasin valitud tähendusüksused MS Exceli tabelisse.
2. Intervjuudest valitud tähendusüksuste kodeerimine ja kategooriatesse rühmitamine. Lähtusin põhimõttest, et koodid mingi tunnuse poolest sarnaneks (nt koodid mis kirjeldasid lugude mõju osalejatele, olid ühes kategoorias).
3. Võrdlustabeli loomine. Koondasin koolitajatega läbiviidud intervjuude tulemused tabelisse, lähtuvalt analüüsimisel tekkinud kategooriatest.

Tulemused esitasin kategooriate kaupa, tuues välja lugude tähenduse ja liigitused täiskasvanuõppes. Tulemustes väljatoodud intervjuude katkendid olen parema teksti mõistmise eesmärgil toimetanud ja täitesõnad ning kordused eemaldanud.

Kogutud andmeid analüüsidis täheldasin, et mitmed koolitajate vastused on samalaadsed, et siiski tulid kõigi puhul välja neile ainuomased nüansid. Kõik vastanud andsid nõusoleku oma tsitaate ja näidislugusid uurimistöös kasutada.

Tulemused ja arutelu

Tulemused ja arutelu on esitletud intervjuude analüüsimisel moodustunud viie kategooria kaupa. Juttu tuleb lugude mõistest, liigitusest ja struktuurist. Eraldi alalõigu on lugude kasutamine täiskasvanuõppe toetamisel, õpiprotsessi etappides ja koolitaja isikust lähtuvalt.

Lugude tähendus

Intervjuude analüüsi tulemusel selgus, et koolitajad kasutavad nii *loo*, kui *narratiivi* mõistet.

Koolitajad 1 ja 2 kinnitasid, et neile tundub koolituste kontekstis sobivam mõiste olevat *lugu*.

Koolitaja 3 arvates aga võtab iga loo rääkija seisukoha või hoiaku, kuhu ta rõhuasetuse paneb, seega tema kasutaks pigem terminit *narratiiv*.

Koolitaja 3: */.../ loo vestja tegelikult annab selle tõlgenduse või suunad. Ehk siis teisisõnu loob sellega narratiivi sündmusele, mis juhtus.*

Teooriale tugines võib kinnitada, et koolitajad räägivad enamasti õppetööga seotud lugusid (Hiemäe 2002), kuid kantakse ette ka lühemaid lookesi. Kui kõneleja annab sisule oma suuna, sisaldavad need ka narratiivi elemente (Uusberg 2017). Seega kasutades täiskasvanukoolitustel *loo* mõistet, hõlmame nii lühemaid ja lihtsama ülesehitusega jutte kui ka pikemad jutustusi, milles sisalduvad narratiivi elemendid.

Lugude liigitus ja struktuur

Koolitajate intervjuudest selgus, et nad kasutavad eriilmelisi õpetlikke lugusid. Sealjuures on räägitul kindel struktuur, mida kohapeal loominguliselt esitletakse.

Koolitaja 1 lisab oma õppetegevusse teadlikult sisse metafoorseid lugusid. Ta kinnitas intervjuus, et elu baaslood jäävad osalejatele meelde ja puudutavad neid sügavalt.

Koolitaja 1: *hommik on päeva võti /.../ sõna vägi on suurem kui sõjavägi.*

Edastatava teema ilmestamisel annavad Koolitaja 3 arvates parema tulemuse eluliste lugude edastamine. Koolitaja 2 aga kasutab teema selgitamisel palju näitlikustamist, mil osalejates tekib samastumine.

Koolitaja 2: */.../ põrumiste kohta lood.*

Kõik kolm intervjuueeritavat tõid välja, et nad kasutavad õppetöös erinevaid rõõmu tekitavaid lugusid, et kuulajaid kaasa mõtlema ergutada. Koolitaja 2 nimetas neid huumorilugudeks ja Koolitaja 3 anekdootlikeks ehk mitte tõestisündinud lugudeks.

Koolitaja 1: */.../ mingid väiksed killud, et vürtsitada ja elu anda koolitusele.*

Koolitaja 3 arvates ei tohi räägitud jutt venida ning kuulajatele võiks alles jääda uudsusmoment. Ta nimetas neid meelevärskenduse lugudeks, mis annavad ajule puhkust ja viivad korraks mõtted koolitusteemalt mujale. Sellised lood toovad õppepäeva värsket energiat ja see on heaks platvormiks taas põhiteemadele keskenduda.

Koolitaja 3: *Hea lugu haarab siis, kui ta natukene ootamatu ja ei tea, kuhu ta läheb.*

Intervjuueeritavad kinnitasid, et nad jälgivad loo ülesehitust. Koolitaja 2 lood koosnevad plaanitud osadest ja loovast lähenemisest ning loo lõpus on alati järeldused.

Koolitaja 2: *Läbimõeldud struktuur, koos kohapealse loomingulisega.*

Teooriast selgus, et enamus kultuuriruumides (Päär 2001) ning koolitusmaastikul räägitavatest juttudest on õpetlikud lood. Koolitajate intervjuude analüüs kinnitas, et elulisi lugusid seotakse koolituse sisuga. Sealjuures teavad koolitajad, et lood puudutavad kuulajat sügavamalt kui faktid ning aitavad õpitut paremini meelde jätta. Elust enesest pärit näited seovad teooriat praktilise eluga ja neile kaasa elades tekivad osalejatel samastumise kaudu seosed enda eluga. Eriti hästi mõjuvad tõestisündinud lood, kui koolitaja toob välja nendes leiduva õpetiku iva.

Koolitustel kuuleb sageli ka lugusid, mis osalejaid südamest naerma ajavad. Huumor on sama emotsionaalselt laetud, nagu rõõm või hirm, mil mandelkeha nõristab kehasse dopamiini. Selline seisund toetab õppijate infotöötlust (Gallo 2020) ja nad on rohkem oma mõtetes koolituse

inforuumis. Lõbusaid lugusid (Moon 2010) kasutavad intervjueritud koolitajad osalejate virgutamisel ja päeva rõõmu toomisel, et ergutada kuulajaid kaasa tegema.

Lood koosnevad erinevatest struktuuri elementidest ja võivad olla väga mitmekihilised. Nende suur mõju tuleneb osalejate teistesse dimensioonidesse kandmisest ja lihtsast struktuurist. Koolitaja 1 kasutab lisas 2 toodud elu baaslugu sageli lõpuloona. Selle näite põhjal saab jälgida Freytagi püramiidi jutuvestmise struktuuri osade kasutamist.

Intervjuude analüüsile ja teooriale toetudes selgus, et lugude liike, mida koolitustel kasutada on rikkalik valik. Neid saab iga koolitaja oma edastatavate teemade ilmestamisel varieerida. Sealjuures on oluline jälgida lugude struktuuri ning sobivust koolituse sisu ja eesmärgiga.

Lugude kasutamine täiskasvanuõppe toetamisel

Kõik intervjueritavad märkisid koolituste tagasisidele toetudes, et osalejatele jäävad lood paremini meelde, kui sisu osa.

Koolitaja 1: *Lugu on kinesteetikutele eriti tähtis.*

Koolitaja 2: *Ma näen, et millegipärast järjest rohkem hakkavad inimesed, kui me kokkuvõtteid teeme, just meenutama neid lugusid.*

Koolitaja 3: */.../ tihti öeldakse, et koolituselt mäletatakse lugusid ehk et need võiks siis olla nii võimsad, et seal on mitu kihti.*

Samas kinnitasid koolitajad, et lood on vaid tervikliku õppe osa, mida ei tasu ületähtsustada ega kogu õppepäeva struktuurist eristada. Koolituse tulemuste analüüsimisel ja tagasisidest ei selgu üheselt, millisel osal oli suurim tähendus õppija edasisele käitumisele.

Koolitaja 3: */.../ nad ütlevad, et see pani neid mingeid asju teistmoodi tegema, aga kas see lugu pani või terve tervik? Ma arvan, et objektiivselt on väga keeruline määrata, mis paneb inimest, midagi tegema... Et pigem antakse tagasiside selle kohta kuidas koolitus tervikuna mõjus neile.*

Koolitajad mõjutavad lugude rääkimisel kuulajate mõttemaailma ja tegutsemist, soovitud suunas.

Koolitaja 3: *Hoiaku kujundamisel on oluline võti. Alateadlikult toimub paremini info talletamine.*

Kõik intervjuule vastanud koolitajad kasutavad lugusid avatud ja positiivse õpikeskkonna kujundamiseks. Vabas ja koostööd tegevas grupis mõistavad koolitajad paremini grupi ootusi ning eripärast ja oskavad paremini näiteid tuua.

Koolitaja 1: */.../ kasutan alati koolitustel loomingulise ja vabama õhkkonna loomisel lugude*

rääkimist, siis jäävad teadmised paremini meelde ning seostuvad igapäevaeluga /.../ tuginen positiivse psühholoogia alustele /.../ et tal jumala eest kortisool üleval ei oleks, sest siis ta ei õpi midagi. Et ta tunneks ennast mõnusalt lõdvestanult.

Lisaks vabale õpikeskkonnale rõhutas Koolitaja 3 õppijate kaasamise olulisust, et osalejad kujutleksid käsitletud teemasid paremini ette ja Koolitaja 3 tõi välja inimese tegeliku olemuse esile tulemise.

Koolitaja 3: *Aju on vastuvõtlik lugudele. Lugu loob „kujutusmaa“. Kui tal ei teki kujutuspilti, ei ole ta kaasatud.*

Koolitaja 2: */.../ eestlased pigem ei näita kergelt emotsioone välja. Samas kui koolitaja loob hoitud ja usaldusliku õhkkonna ja osalejaid julgustab, inimesed avanevad. /.../ enesearengu koolituste põhimõtted kehtivad ka ettevõtluskoolitustel ning et tänu: /.../ sellistele enesearengukoolitustele /.../, lähevad osalejad kiiremini käima. Emotsioonide, inimese pärisolemuse esile tulemisel on vau efekt suur.*

Kõik vastanud rõhutasid, et toovad teemade edastamisel alati põhjendusi läbi praktiliste lugude.

Koolitaja 1: */.../ väide + näide lood.*

Koolitaja 2: *Inimesed leiavad lugudes võib-olla isegi rohkem kõnetavat, kui praktilistest harjutustest /.../ Lood töötavad paremini.*

Koolitaja 2 räägib lisaks positiivsetele lugudele ka oma ebaõnnestumise lugusid. Nende kaudu on tal sõnum osalejatele, et alati on olukorrast olemas väljapääs.

Koolitaja 2: */.../mingis mõttes on olnud ka natukene selline eneseületamine rääkida ikkagi seda lugu, kuidas me ettevõtte pankroti protsessist läbi tulime ja mis ma sellest õppisin /.../ Et asjad ei saa kunagi nii hullud olla, et neile mingit positiivset lahendust ei ole.*

Koolitaja 3 tõi esile igava ja särtsaka loo erinevused mittekõitva aine edastamisel, kinnitades, et põnev lugu aitab õpimotivatsiooni tõsta ja arutelu elavdada.

Koolitaja 3: */.../ kui keemiaõpetaja näiteks räägib mingi aine reageerimisest igavapoolse /.../ loo /.../ või kuidas kõik päädis sellega, et ta seal köögis vilistas, plahvatas või kärssama läks ja mis igasugu jamad sellega tekkisid.*

Lood moodustavad täiskasvanute õppeprotsessi terviku üks oluline osa. Koolituste tagasisidest selgub sageli, et päeva jooksul kuulnud lood on osalejatel paremini meeles, kui käsitletud faktid. Läbi nende mõjutatakse kuulajate mõtlemist ja tegutsemist rääkija poolt soovitud suunas. Koolitajad suurendavad lugude kasutamisel osalejate õpimotivatsiooni ning avavad oma

käsitlusi elust. (Teder 2017). Emotsionaalselt laetud näited on koolitajatele hea võimalus õppijate dialoogi kaasamisel ja neid käsitletud teemade mõtestamisele suunamisel (Märja jt 2021).

Lugude kaudu saab muuta minevikus kogetut mõtestatud õppimisvõimaluseks (McAlpine 2016). Koolitajalt või grupiliikmelt kuulnud lugu aitab teemasid praktilise eluga siduda. Sageli annavad ebaõnnestumise lood paremaid õppetunde ja tuge elus edasi liikumiseks, kui positiivsed näited. Kogenud koolitaja oskab eksimusi ja vigasid analüüsides tuua välja nende edasiviiva poole. Ta aitab osalejatel näha igas probleemis võimalust, mitte vastupidi.

Vabas ja loovas õpikeskkonnas lastakse ennast kujutlustes uutesse olukordadesse kanda ning selle tulemusel võivad varasemad seisukohad ja eelarvamused muutuda. Hea koolitaja oskab avada inimeste tõelist olemust ja tiivustab teda soovitud suunas edasi liikuma. Läbi lugude õppides suureneb õpitahe ning täiskasvanud õppijast kujuneb välja enesearengu subjekt. Selline inimene on suutlik oma elu kujundama, mõtestama ning selle eest vastutama (Kuurme 1999).

Lugude kasutamine õpiprotsessi etappides

Lugusid kasutatakse kõigis õpiprotsessi etappides. Nendega juhatatakse koolitust sisse, arendatakse teemat ning tehakse kokkuvõtteid. Intervjuusid analüüsides selgus, et koolitajad lisavad elulisi näiteid koolitusprotsessi läbimõeldud struktuuri osadena, samas jätavad ruumi spontaansusele. Koolitaja 3 tõi välja lugude kasutamise intervalli – umbes 20. minuti järel lugu. Koolitaja 2: *Ei ole vahet kas pikk või lühike koolitus. Lühemate koolituste puhul võib tuua veel rohkem lugusid. /.../ igas etapis /.../ hea koolitus on kombinatsioon sellisest läbimõeldud struktuurist, pluss spontaansust, mida sa näed, tajud ja mida hetkel just võiks vaja olla.* Koolitaja 1: *Minu koolitused on nagu paketireis – kindlad lood kindlas kohas. Teoorial on väike osa – lükin lugusid ja näited.* Koolitaja 3: *Umbes iga 20. minuti järel lugu, kuna 20 minutit on selline orienteeruv tähelepanu intervall /.../ sa pigem nagu jälgid olukorda intuiitiivselt. Kui tunnetad, et siia võiks sobida see lugu ja see koht on õige, siis põimid loo sisse.*

Võttes aluseks koolitusprotsessi peamised kolm osa: sissejuhatuse, teema arenduse ja kokkuvõtte, on kõigis neis lood esindatud. Koolituse algusfaasis on loo rääkimine heaks vahend grupiga parema kontakti saavutamisel. Looga saab leevendada koolituse alguses grupiliikmete ärevust, ehk see toimib *jääsulatajana* turvalise õpikeskkonna loomisel.

Koolitaja 1: *Koolituse esimeses etapis enesetutvustus, see on ka ju lugu. Räägin alati koolituse alguses enda tutvustamiseks oma lugu. Login ka ise sisse sellega.*

Koolitaja 2: *Esimesel koolitusel, kui nad kui nad tulevad ja kõik on natukene kergelt umbusklikud*

selliselt jälgivad. /.../ kui kiiresti nad hakkavad avanema just lugude peale. Ja hakkavad ise samamoodi oma lugusid jagama.

Koolitaja 3: *Looga paned loo käima kohe alguses. See loob teise õpimotivatsiooni /.../ miks me sellest teemast räägime /.../ kuidas ma ise selle teemani jõudsin.*

Koolituse vältel on koolituse sisu käsitlemisel loo rääkimine üks teguritest, mis võib positiivselt mõjutada koolitussituatsioonis õppijate aktiivset kaasa tegutsemist.

Koolitaja 1: *Edasi on koolituse etapid, teema edastamine, kus pigem tulevad sellised /.../ elulised näited.*

Koolitaja 3: *Lood on abiks osalejate tähelepanu köitmisel, kuna loo pingelistel momentidel vabaneb ajus kortisool, ehk stressihormoon, mis võimaldab keskenduda.*

Õppepäeva lõpulugusid ei toonud kaks koolitajat eraldi välja, kuna selles etapis võtavad nad päeva kokku loovalt, koolitusel esile kerkinud peamisi teemasid rõhutades. Võidakse ka meelde tuletada mõnda koolituse vältel räägitud lugu ja selle õppemomenti rõhutada. Koolitaja 1 tõi välja, et tal on sageli kindlad lõpulood, nõ. baaslood, mis oma sügava puudutusega panevad osalejaid päeva teemade üle ka koduteel järele mõtlema.

Lood ilmestavad ja toetavad teema edastamist igas õppeprotsessi etapis. Nende kasutamise sagedus varieerub, kuid võiks olla vähemalt iga 20-minuti järel. Mida lühem aeg koolitajale läbiviimiseks pakutakse, seda rohkem võib ta lugusid teemasse pikkida. Kui õppeperiood kestab mitu kuud, on vaja grupp omavahel tuttavamaks teha ning teemasid sisse juhatada. Enamus koolitusi, kus olen viibinud algavad koolitaja enda looga. Ta räägib, kes ta on, kust tuleb ning milline pädevus tal on antud teema edastamisel. Kuni 20-liikmelistes, pikema perioodiga õppegruppides pakutakse endast rääkimiseks võimalus ka osalejatele. Selline alguse ring aitab nii kohaletulnud inimestel kui koolitajal endal sisse logida.

Varasemad uuringud ja läbiviidud intervjuude tulemused kinnitavad, et lood loovad ja hoiavad kogu koolituspäeva jooksul vabamat õhkkonda ning toovad päeva huumorit. Suureneb grupi õpimotivatsioon ja kaasategemise aktiivsus. Teadlik koolitaja selgitab teoreetilist teemat läbi eluliste näidete ja lood annavad edastatavale faktidele hinge (Moon 2010).

Pingelise õppepäeva lõpus aitab lugu koolitusel käsitlevaid teemasid kinnistada ning lõpuks teemadest selleks korraks *välja logida*. Lõpulugu võib olla nii ettevalmistatud kui tekkida spontaanselt. Kui koolitaja on täiskasvanud õppijatele vaba õhkkonna loonud ja oskab õigeid küsimusi esitada, sobivad teemasid kokku võtma ka osalejate lõpuringi lood.

Lugude kasutamine koolitaja isikust lähtuvalt

Küsitletud kolm koolitajat on kõik suurepärased kõnelejad, samas eri tüüpi jutuvestjad. Koolitaja 1 on rikkaliku sõnakasutusega, emotsionaalne esineja, kes on endale teadvustanud, et koolituspäev on seda mõjusam, mida sügavamalt see inimest puudutab. Tema tõi ka kõige enam välja baasiliste lugude kasutamise. Koolitaja 2 on kindel ja veenev argumenteerija, kes kasutab rohkesti oma kogemusel põhinevaid näiteid. Koolitaja 3 on teema edastamisel kirglik jutuvestja, kes kirjeldas oma koolitajatöös lugude kasutamisest, kui seotud sildade loomist.

Koolitaja 1: *Koolitan 24-tunni inimest, mitte 8-tunni inimest.*

Koolitaja 2: */.../ lood teevad kogu teema edasiandmise palju usaldusväärsemaks /.../ samas lugu rääkides ei saa üle pingutada ja asja põnevamaks teha, kui pole läbi elanud emotsiooni.*

Koolitaja 3: */.../ pedagoogilisest seisukohast selge sillaga näitlikustamine.*

Kõik vastanud tõdesid, et osalejatele tuleb võimalus anda õppetööd oma lugudega rikastamiseks. Koolitaja 2 pani intervjuud andes kõigile koolitajatele südamele, et lisaks põhiteemale mõeldaks ka selle peale, kuidas rohkem osalejaid julgustada ennast emotsionaalselt avama.

Koolitaja 3: *Koolitaja eneseimetluslood ei ole head. Piir on õhuke, kas lugu mõjub inspireerivalt või ülepaaisutatult. Osaleja tahab ikka ise kangeline kuidagi olla.*

Küsimusele, kelle lugusid koolitajad räägivad, kinnitasid kõik vastanud, et kasutavad pigem enda elust tööalaseid lugusid, millega nad on emotsionaalselt seotud ja mida keegi teine ei kasuta.

Koolitaja 1: *lugusid, mis on seotud alati koolitusteamiga /.../ Isiklikust elust ma ei räägi.*

Koolitaja 2: *Enda lood kõlavad veenvamalt ja on spontaansed. /.../ Ma julgen neid ausalt rääkida. Kui ma räägin oma isiklikust kogemust, siis see tagasiside on hoopis teistsugune.*

Koolitaja 3: */.../ neid ei räägi keegi teine, et seal on uudsusmoment.*

Üldistavalt kasutatakse ka oma koolitusel kuulnud osalejate lugusid, mis mõjuvad neutraalsemalt kui endaga juhtunud lood. Mujalt pärit lugude rääkimisel tuleb arvestada, et nad oleks grupile mõistetavad.

Koolitaja 2: */.../ et kuulajad suudaks kuulduga samastuda. /.../ et mujalt, eriti välismaalt pärit lugude kasutamisel tuleb olla kriitiline. /.../ Ameerika koolitajate mantra, story telling – see pole meil ehe. Põhjamaa inimestele Ameerika inimeste suhtlemise tarkus selliselt ei toimi.*

Teoreetilistele seisukohtadele ja intervjuude analüüsile tuginedes võib väita, isikupärane koolitaja on spontaanne kõneleja. Ta kasutab avaliku esinemise põhitõdesid, sealjuures kehakeelt,

hääletooni ja pause, et kuulajate tähelepanu köita. Koolitaja esinemisoskust toetab tema autentsus, näitlemisoskus ning hea grupi tunnetus.

Sel aastal väljaantud raamatust „Andragoogika. Raamat täiskasvanute õppimisest ja õpetamisest“ leiab lõigu, et tänapäeval on traditsioonilistele õpetamise arusaamadele lisandunud mõte õppimisest kui sotsiaalsest ja emotsionaalsest protsessist, millesse on kaasatud nii grupp, kui koolitaja. Sealjuures peaosalised võiksid olla täiskasvanud õppijad ise (Märja jt 2021). Intervjuude analüüs kinnitas, et koolitajad julgustavad osalejaid end emotsionaalselt avama ja oma lugusid jutustama. Grupi refleksioon võib anda loo omanikule teise vaatenurga, mis tal seni oli ning aidata probleeme lahendada.

Loovalt räägitud lood inspireerivad kuulajaid uutele, seni käimata, radadele. Nad rajavad sildu teooria ja tegeliku elu vahel ning aitavad grupiliikmetel teemast terviklikku ülevaadet saada. Täiskasvanuõppes lugude kasutamise sagedus sõltub koolitaja isikust ja kogemustest. Küsitletud kolm koolitajat kinnitasid, et nad kasutavad lugusid eri sagedusel teadlikult, kuid jätavad alati ruumi loomingulisusele.

Intervjuule vastanud koolitajatel kõigil on üle 10-aastase koolitamise perioodi jooksul kogunenud hulk lugusid, mida nad oskuslikult koolituste eri osadesse lükivad. Koolitajad, kellel sellist kogemust ei ole ja kes varem ei ole lugusid kasutanud, saavad neid koguda ja endale omaseks muuta. Väljataga on tsiteerinud Hayden White, kes ütles, et: „Pole olemas sellist asja nagu reaalne lugu. Lugusid jutustatakse ja kirjutatakse, mitte ei avastata” (Väljataga 2008). Lugusid süsteemselt otsides, on neid koolituse eesmärgist, sihtrühmast ja õpiväljundist lähtuvalt kasutada. Kolme küsitletud koolitaja lugude kogumikest leiab häid näiteid kasutamiseks. Koolitaja 1 on aastatega kogunenud positiivsetest ja edasiviivates Eesti vanasõnades loonud *101 Eestimaa tarkust* sisaldavad kinkekarbid. Koolitaja 2 kirjutab ja kogub uusi lugusid *Loodusrütmid ettevõtluses* blogi pidades. Koolitaja 3 on lugude kogumise tulemusel avaldanud lugudevestja veebliehel audio *150 vahvat ja õpetlikku lugu kuulamiseks*.

Kokkuvõte

Lugude uurimise lugu kokku võttes, saan väita, et teema sissejuhatuses püstitatud küsimus, milliseid lugusid ja kuidas koolitajad täiskasvanuõppes kasutavad, on varieeruv. Töö kirjutamisel toetusin varem läbiviidud uuringutele ja teooriatele ning kolme täiskasvanute koolitaja intervjuu analüüsile. Selgus, et lood on ühendav lüli, nii sotsiaalsetes suhetes kui õppeteemade mõtestamisel ja praktilise eluga sidumisel.

Eri tüüpi lugusid kasutatakse kõigis koolituse osades ja enamus neist on õpetlikud ning edasiviivad. Ilmekate jutustuste või näidetega julgustatakse osalejaid leidma ja avama uusi uksi ning vajadusel sulgema vanu, lagunenud väravaid. Samas räägitakse koolitusel vabama õhkkonna loomiseks vahepaladena ka naljakaid lugusid.

Kuigi koolitajad ei järgi kindlaid teoreetilisi seisukohti, on neile oluline lugude struktuur ja sobivus teemaga. Uuringus osalenud koolitajad kasutavad Freytagi püramiidi jutuvestmise osasid, kuigi nad ei sea sõnu ritta alati loo ülesehitust teadlikult järgides. Vaatamata sellele on nende juttudes olemas sissejuhatus, haripunkt ja lõpplahendus. Koolitajate lood on nii varem läbimõeldud, kui kohapeal spontaanselt sündinud. Kõneledes paigutatakse lood sotsiaalsesse konteksti, et õppijad oleks rühmatöö protsessi emotsionaalselt kaasatud.

Lugude tüpoloogia on rikkalik ja enamus neist sobivad koolitusprotsessi osadeks. Koolituse alguses aitavad lood osalejatel ja koolitajal *check in* teha. Nendega jõutakse mõtetes õpiruumi ja asutakse koos teadmiste teekonnale. Õppepäeva keskel ilmestavad teema käsitlust näiteks *põrumislood*, mis mulle kui õppijale on eriti olulised. Suurimad õppetunnid on ikka läbi ebaõnnestumiste ja nendest õppimise. Koolitustel on osalejatel võimalus analüüsida nii teiste kui enda lugusid ja neist edasiminekuks tuge ammutada. Pärast lõunapausi hoiavad kuulajate mõtted erksana *meelevärskenduslood*. Koolituse lõpus võib teemat kokku võtta sügavalt puudutavate *baaslugudega*.

Koolitajad annavad lugudele enamasti oma tõlgenduse ja lisavad neile õpetliku momendi. Kõneleva andragoogi lugude kohvris leidub lõbusamaid ja tõsisemaid jutte, tõestisündinud seikasid ja muinaslugusid, mida omal autentsel moel ette kantakse. Head lood sisaldavad endas ootuspärasust ja ootamatusi, mis kuulajaid köitva magnetina tõmbavad (Gallo 2020). Valdav enamus vastanud koolitajaid kasutab isiklikult kogetud lugusid ja seetõttu kandub nendes peituv tugev emotsioon paremini kuulajateni. Lisaks koguvad kõik kolm, jutuvestmise kunsti valdavat koolitajat ka teiste lugusid, mida koolitustel, blogides või audio teel jagavad. Vaimustavaks jutuvestjaks ei pea sündima, selleks võib saada (Gallo 2020). Õppides avalikku esinemist, kogudes lugusid ja rohkesti praktiseerides saab iga täiskasvanute koolitaja lugude kasutamise kunsti endas arendada. Minagi olin keskkooli lõpus vaikne, arglik tüdruk, kellel eelpool loetletud teekond nüüdseks on seljataga.

Pean õppija ja koolitajana lugude väärtuslikuks osaks võimalust reflekteerida, kes ma olen olnud, kes ma hetkel olen ja kelleks ma soovin saada (Caligo 2020). Läbi lugude oma elu

mõtestamine annab õppijale võimaluse holistiliseks enesearenguks. Koolitusteemadel näiteid kuulates, tekivad seosed ja arengumõtted ka teises eluvaldkonnades.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et lood on täiskasvanuõppes olulised, kuid nad on siiski vaid üks tervikliku õppe osa, mida ei saa kontekstist välja võtta ja ületähtsustada. Lugude õppetöösse lõimimine rikastab koolitusi ja aitab osalejatel leida probleemidele lahendusi.

Igas (muinas)loos saab vaid peategelane ise teekonda läbides ületada takistusi ja leida lahendusi, et sihtpunkti jõuda, nagu mina antud uurimistööd läbiviies tegin. Tööd kirjutades tärkas minus uudishimu taas teele asuda ja põhjalikumalt uurida koolitustel kasutatavate lugude ülesehitust ja struktuuri.

Kasutatud kirjandus

Aher, E. (*sine anno*). *Turundus on lugu, mida sa jutustad*. <https://digiturundaja.ee/turundus-on-lugu-mida-sa-jutustad/>

Allikas, A. jt. (2017). Kutsestandard: täiskasvanute koolitaja, tase 7. Hariduse kutsenõukogu. <https://www.kutsereregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10831072>

Alumäe, T., Tilk, O., Asadullah. (2018) "Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech" Baltic HLT. <https://ebooks.iospress.nl/volumearticle/50297>

Damodaran, A. (2019). *Narratiiv ja numbrid*. Tallinn: Äripäev.

Gallo, C. (2020). *Jutuvestja saladus*. Viimsi: Million Mindset OÜ

Goodson, I. F.; Gill, S. R. (2011). *Narrative Pedagogy: Life History and Learning*. New York. https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=NJU2_-nAihEC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Narrative+Pedagogy:+Life+History+and+Learning&ots=5-nSFFsRJV&sig=tDLceUq1vw1FN7eCAhJ_u1QR0sY&redir_esc=y#v=onepage&q=Narrative%20Pedagogy%3A%20Life%20History%20and%20Learning&f=false

Hiiemaa, K. (2017). *Võimsaim äriuskus: lugude jutustamine*. <https://www.konverentsid.ee/mote/2017/07/04/voimsaim-ariuskus-lugude-jutustamine>

Hiiemäe, R. (2002) *Kokkuvõte raamatust: David Herman. Story Logic. Problems and Possibilities of Narrative*. Lincoln and London 2002: University of Nebraska Press.
<<http://www.folklore.ee/seminar>>, ISBN 9985-867-11-4

Juškevičienė, A.; Nedzinskaitė-Mačiūnienė, R. (2019). *Narratiivne pedagoogika: ideid õpetajatele kutsealaseks arenguks*. SchoolEducationGateway.

<https://www.schooleducationgateway.eu/et/pub/viewpoints/experts/narrative-pedagogy-teacher-pd.htm>

Kalmus, V.; Masso, A.; & Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kuurme, T. (1999). *Õppija kogemus kui kooli humaniseerimise keskne probleem*. Tallinna Pedagoogikaülikool.

Kärner, K. (2020). Kajalood. *Piret Päär: Rahvajuttudes on võlu ja vägi*. Vikerraadio.

<https://jupiter.err.ee/1058483/kajalood-piret-paar-rahvajuttudes-on-volu-ja-vagi>

Lints, A. (sine anno). *Digitaalse loo koostamine (Digital Storytelling) õppematerjal*. Tallinna Ülikooli Haapsalu Kolledž. http://tera.hk.tlu.ee/~aimar/digital_storytelling/Tervitus.html

McAlpine, L. (2016). *Miks kasutada narratiivi? Lugu narratiivist*. Oxfordi Ülikool, McGilli Ülikool. Eesti Haridusteaduste Ajakiri, nr 4(1), 2016, 6–31. doi:

<http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.1.02>

Moon, J. (2010). Using Story: In Higher Education and Professional Development. Routledge, USA, Canada.

<https://books.google.ee/books?id=mRTGBQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Using+Story:+In+Higher+Education+and+Professional+Development&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiWifLJ5rzwAhWtlIsKHZc1CtYQ6AEwAHoECAUQA#v=onepage&q=Using%20Story%3A%20In%20Higher%20Education%20and%20Professional%20Development&f=false>

Märja, T., Jõgi, L., Lõhmus, M. (2021). *Andragoogika. Raamat täiskasvanute õppimisest ja õpetamisest*. Tartu: Atlex OÜ.

P. Päär. (2001). *Jutuvestja tänapäeval*. Eesti Vabaharidusliit, Tõravere kirjastus

Teder, K. (2017). *Lugude jutustamine on hea viis õpetamiseks*. Õpetajate Leht.

<https://opleht.ee/2017/05/lugude-jutustamine-on-hea-viis-opetamiseks/>

Uusberg, A. (2017). *Mida lugu ajuga ja aju lugudega teeb?* Ööülikool.

<https://vikerraadio.err.ee/816289/ooulikool-andero-uusberg-mida-lugu-ajuga-ja-aju-lugudega-teeb>

Väljataga, M. (2008). *Narratiiv. Keel ja Kirjandus*. <https://keeljakirjandus.eki.ee/684-697.pdf>

Lisa 1 Intervjuukava

Ettevalmistatud küsimused:

1. Kas täiskasvanuõppes räägitakse lugusid või narratiive?
2. Miks on lood täiendõppes olulised?
3. Mida lood õppijatele annavad?
4. Millist tüüpi lugusid sa koolitustel räägid?
5. Millises koolituse etapis sa lugusid kasutad?
6. Mis koolitusteemade edastamisel sa kõige enam lugusid kasutad?
7. Kuidas tood välja lugude õpetliku iva?
8. Kas see on alati olemas? Kelle lugu sa räägid?
9. Kas oled lugusid koolituste jaoks teadlikult kogunud, salvestanud?
10. Millist tagasisidest lugude kasutamise osas oled saanud õppijatelt?
11. Too näited lugudest, mida armastad kasutada.

Lisa 2 koolitusel kasutatav baaslugu

Koolitaja 1: *Indiaani vanaisa räägib oma lapselapsele, kuidas elu käib. Ta räägib, et sinu sees on kaks hunti – must ja valge. Must hunt on kõik tigus, kadedus, ärapanemine, vihastamine, mida meil natuke ikka sees on. Ja siis on veel valge hunt, kus on armastus, abivalmidus, sõprus, hoolimine, kõik need head asjad, mida meis on absoluutselt palju. Need kaks hunti on sinu sees ja minu sees ja meie kõigi sees. Nad ärkavad hommikul koos sinuga ja /.../ nad võitlevad kogu aeg kõikide sees. Ja lapselaps, Lendav Kotkas /.../ küsis aga vanaisa, kumb hunt võidab. Ja see on see koht, kus ma alati ütlen nendele, kes on enne lugu kuulnud, ärge teie õiget vastust öelge /.../ Mis teie arvate, kumb hunt võidab, kas valge või must? Küsin sinu käest ka praegu. /.../ Aga jah, vastus on, et võidab see, kumba toidad.*